

Давид КУГУЛЬТИНОВ, Калмыкиянын улустуң чогаалчысы

ДА ЗЫЛ ШУЛУГЛЕЛ

Орууң күтпө ховуладар...
Омга чыттың агаар-биле,
Эм таң болур аржаан биле
Эгилгиз харэм долар,
Дамыр-сирже хову катар
Дамыр күштү ижежиң бээр.

Ойт-сеген даамдары
Оюн эрен, чыттыганым,
Баш тырткан кацымал чымды —
Байырлажым... үдешкен-
гиз,
Турмуш үдү аякындам
Дуэньда кичигелээр.
Недэмде, чашпан чыттып
тыгаш,
Карактарым ээриниң-ле,
Демин чаа-ла билдиримини
Детиг мала эскергенги,
Шыңгыр туман көгөлөгдү
Шыңгырларым көрүп каг-
дым,
Чиргилчиди-даа өскөргө-
гөн;
Чирге, дагыр кокладарым
Назым-ла бир саамында
Карадаштап шыңгыр каа-
зым,
Угулзар сагындырар,
Угазым-ла билдирем боор,
Калдык күлдөр чыттып-
ганым
Канчал билип алып мен
аям?
Мнак юмюр тоолдарым
Былдир юмюр алдымда ар,
Хуу-салым тураскаалым
Кудайда чоп чүрүп каа-
ным?
Чиргилчиди карак сал-
байн,
Чирге көрүп бодандым-даа,
Ажы үлө эргегенде
Ажы угаан дамын,
Чыныкш,
Оттуг чурек чакыды ыда,
Оюн өскөзр кайнаар баары?
Тыгызмыкы чүрөөм
дидеэн,
Тыгыз хову удувушаан,
Көдүргөн херел уиче
Көзүлдүр-ле бирээ үнүгү —
Бурун бирик дүгүрүм
чүэ
Буяның күн өккөн сунду,
Халык бүтү үкүстөр-даа
Карактары азыттыңды;
Амыр-чыргал мрлары-даа
Алдап болган база
сестир!
Көргиниң, килең
мырлары-даа
Каттыжмыккан чүс сес
үнүгү,
Чинд аддым херел-биле
Чирге мыр ховуудула,
Чыныкш олдырдым тур,
Чааан-салым делем-чиди,
Дешерт-ге эрткин, ажы,
Көшүр үе аштежиптиң,
Баштарыңчы шак бо
хунден
Балым эркин дүүн-үр
Карадым делашым,
Чыраак-биле көрүп тур
мен,
Кыдыт-үш чок монге
чүе
Кыймылда бо чуруттукуд,
Үс дүптө амыккаган
Үүрөк болган хелиң
чүдүлөр
Караңгыга бастырабын,
Катышпа көзүңүшүң
дээрзин
Чанымдаста — мыр ла бо —
Чалок черден көрүп
боор дур,
«Дүңгүзү», «амгысы»
дөш,
Дүңгөр, хуанер, кежээлер
даа,
Алар, чалдар, вектер даа
Аралашып катышп келген,
Чалпыл болбас сорук
турдуг
Чагышарым кылайтыпкан,
Сүдүк күзөл шыңыкыңны
Сүрүлгү агым салдырдыр,
Сел сая чамыктарым,
Чыгыс урге баштап орап
(Амыр эвес, берге херек!)
Агым ШЫНЧЕ,
ЧЫРЫКЧЕ углуг,
Эрте-бурун аялган
Эзертиңи мууун алган,
Күштү агым дамдызы
бооп,
Күлдемче ужул оруум,
Кажан шагда
чурттааным —
Халым берген чалдар
ында,
...Ойт-сеген, ол-ла хову

ДҮРГЕДЕЗЕ ААР

Елизавета ДРАБКИНА

Ол бүгү Октябрь байыр-
лалынын бүдүүзүнүн өз-
лүгү сүббатарынын бирээ-
нинин кезеңинде болган. Чү-
нү ужуң чүе мынаа, са-
гымайдыр мен, Кремль-
ди кезилер маңап олур
мен — хенертен Владимир
Ильич биле Надежда Кон-
стантиновна көрүп каг-
дым. Олар холдарыңдан чет-
тичип алган, каттырышкан,
чугаарышкан, кезекки хага-
га алдык дээрсе көрүп
чоруп олурлар.
— Бистинге барып шай-
лаалам! — деп, Надежда
Константиновна алтырадыр.
— Арм чигари-биле —
деп, Владимир Ильич немел
магды. — Профессор! Кен-
гүңү болгай бис, ыңчангап
алганмыс ол!
Бажымче баар орунтан
чоруп олудуруста, олар
элээн каш боттарыңды эш-
терин чалады. Шугтузу ө-
рүшкүлүг чөпшээретилер.
Парижтин Мари-Роз ку-
думчуудан квартирага дер-
шайны хужуяда кижи олур
бис. Ынчангы үелерде деп,
столду язы-буру хевириниң
савалары, стол шымын ба-
за-ла мичангызы деп шай-
мы болган тиглер дузаанга
алышкан.
Делегейде чүү болуп ту-
рарыңың дугайында Влади-
мир Ильич шугурустап
айтырында олур. А чугаа-
ларка деп чүдүлөр-ле хой,
Делегейде бир дугаар Ни-
цше эртемериниң Соппа,
дистиг Академиянын баш-
тайгы чөвүлө хурадынан-
да, комсомолдун Бирги
сөздөдүндү дугайында...
Чүгүлө бир дугаар болуп
турар чүдүлөр-ле хой,
Владимир Ильич кичээ-
гейлиң дикан, чамдык чер-
лерде айтырылган салып,
Надежда Константиновна-
биле өйлөп-өйлөп, олу-
р-деп хөстөгү. Кайгыга олур-
дурунда чоруп турар чугаа-
ларка олур. «Совет эрге-чагырга күрүг
ачша хавылдан өгөлөдү,
кескилдиг хлөб-биле да бол-
за, домей-ле чаа дүжүге
чедир чөмөгүн шыдалан-
кан» дрон Прохоровадан
ажалчының дугайында;
«Организацыя амыкче бү-
гү бодум шымып кирер
дөш тачкам ойтанан мен»
деп, бодуң дугайында чу-
гаалаан Бирги сөздөдүн
делегай ажылчың херэ-
жениң дугайында-да.
— Шынап-ла мында биле
бе, «организацыя амыкче
мымыр дөш?» — деп,
Владимир Ильич алылай-
дыр.

— Ийе, ыңдыг.
— Солукуң көрөм, Нада!
А ол херөөнөң маңдык мин-
дир — амык бе, кырган бе?
— Чөзөби беш хар үеңи.
Уш урулуг.
Надежда Константиновна
оолураңага ийги стакан
шайны кудуп эгеледи. Экич
соктааны дымчалады, Улуу
Комиссарларынч чөвүлө-
лиңиз секретары Нико-
лай Петрович Горбу-
нов кирип келди. Холуңда
кара торту-биле даштаан
пакет тудуп алган.
— Владимир Ильич, Аме-
ринадан бир эш чедип кел-
ген, силерге мындай чүе
өкөлгөн — деп, ол чугаа-
лайдыр.
Владимир Ильич тортуу
бижек-биле чара кезипкен,
чугаа хавын чыккан, чуга
саамында бижек чугаан
уңтуп келди. Стол артында
нитти чугаа уламчылави-
шаан.
Хенертен Надежда Кон-
стантиновна олурган чөри-
ден тура халып келди.
— Володя, чүң канчал
барды?
Владимир Ильичиниң ар-
ны ак тос аларган, эрини-
ниң бөзи ара берген шы-
каш көстүр. Шугу чыгаар-
ла эсерлиңиң огу артып
кырган — деп, солгай энтин-
ге көрө бердилер. Ынчалза-
да ол бөзөң кайгайдыр.
— Чок, чок анаа. Мону
дынап көрүңер даат. Ын-
ча дөш ол дүжүк муңгарай
ү-биле номчуй берди.
«Сав-Франциско» (Кали-
форния), 4. VII — 1918 жыл.
Кара-бажын,
Россияда мээң ажалчың
акыларыма болган шите-
риниң.
Силерниң дилээжиниң-
герге, силерниң улуз дем-
селиңерге байыр чедирип
тур мен, эштер.
Бүгү-ле мага-бодумнуң
хамыгыңдан силер-биле ка-
ды-мен дээрзин чугаалак-
саар-дыр мен: мээң таламда
силер, силерниң улуз херэ-
жениңиз иңиз деткиңизи бо-
лган таламчызың бар дээр-
зин билип ал көрүңер.
Дүн-хүн чок сагыш-сетки-
лимде кезээде силер биле-
дир мен. Силерниң улуз
кужениңиңиңер, — сил-
дерниң шыдыкчылыгың дил-
дөшкүңиңер мээң болла-
дарымың силерге алаар-дыр.
Ажыт-чакыт чок ку-
жениңиңер човулаңың
адаанга чоран улуз
чонга сүдүгү хосталганы
бөжүнчө угланган.
Уш чүс чыл дүргүдөң
силер болган силерниң кир-
ган-ачаларыңдар дарлат ада-
анга.

ЧОГААДЫКЧЫ ЧОРУКТУҢ ЭҢ-НЕ БЕДИИ

Олег Намдараа артисти
бинемден тура таңың мен.
Оң шилерге, көндөрткө
ошпап турган хей удаа ко-
руд, уран талантыңың мага-
лап чордум. В. И. Ленин,
партия дугайында шүлүктөр-
ни ол номчуй бээр, ооң
үчүңү анымы, өткүдү, со-
зунуң толамы, болушунуң
диргиң чугаалаптарың
кижиңиң сагыш-сеткиңиң
көлдүрүп, хей атк кире бээр
чорам.
— Тываның хөгжүмү-шини
театрыңа амыкчан келген чы-
дарыңа чүс ажык шыңге ар-
тыт ойнаагың билди алдым.
Ол чүд дөшө сенага бот-
боттарыңа домейлешс ол
хире хей кижиңиң чуртала-
зың, амыдражып чурттан
эртип, көрүктүлөргө ылап
шыныңы-биле көргүсени-
лерин, өөренип, чаңгыш
алырыңа, амыдража бот-
ту-биле көргүсөңизге кайы
хире үе-шак үнгөн, билг-
мергежил, кызыкчан чорум,
сагыш-сеткиңиң чаагай чо-
руу негетинериң? Мону чу-
гаалаары берге-дир. Ону чү-
лө эң-не амык-шчы, тура-
соруктуг, чогаалчың мер-
гежилдиң кижи күсөдүш шы-
дар. Ындыгарыңны бирээзи
Олег Дондукович болган.

ЧУРУКТА: «Боолук кижи» деп шийде В. И. Ленинниң ролюн артист О. Д. Намдарааның ойнан турары.

1957 чыл ооң чогаалчы
ажыл-чорудуулазыңга ошпа-
гай чыл болган. Театр боду-
нун репертуарыңа Н. Пого-
дининиң «Боолук кижи» деп
шыйың кирип алган. Ында
В. И. Ленинниң ролюн О. Д.
Намдараа ойнаар — кылдыр
уран чүдү чөвүлөш ший-
тирлээң. Тыва театрыңиң те-
огуңду бир-ле дугаар улуз
баштыңың оюру-хевирин
көргүсөр харымсалгаңың
ажыл ойнашкан.
Владимир Ильичиниң шың
оюру-хевирин тургузарың эң-

квалитеттер береш, баш-
тыңың оюру-хевирин
тургузар дөш маңаар амы-
кчан турарың совет театрың
сүрүлгү артистери көрөш,
ол ролду күсөдүш болуруң
чугаалагың дөшөң, ажыл-
тың арга-сүмелерин берге.
«Боолук кижи» деп ший-
ге О. Д. Намдараа В. И. Ле-
нинниң оюру-хевирин шың
көргүтүп шыдаан. Ол бол-
за тыва уран чүдүң амы-
ралыңа улуз болушкуну бо-
лган. М. Шатроутун «Ре-
волюцияң ады-биле» К. Ре-
неутун «Нева хемини эрини-

ТИРАЖЫ КАЖЫЛ?

В. И. Ленинниң чогаал-
ларыңа номчуучуларыңиң
соңураалы болган ийе дел-
ерин канчал тодаралды ту-
рарың? Ол шыңшак ук
номчурниң тиражы канчал? Шак
мындай айтырып чыгыс
эвес кижиңиң сонургадың чо-

рууру. Бүгү-өйлөдүң Ном
палаатыңың статистика
килдизи анаа харымың бериң
турар.
Бо чылым янаар — 1-инч
сан-чик-биле алдыга, 1918
чылдан 1989 чылды тону-
зүңге чедир чырыкче В. И.

СОҢГУКЧУЛАРГА ДЫННАДЫГ

Кымыл хоорай Советинге улус депутаттарының соң-
гудаларының талазы-биле хоорайның соңгуда комис-
сиясы дараазында соңгуда округтарына 1990 чылдың
апрель 22-де катар соңгудалар болурун соңгучуларга
дындаган тур:
Енисей № 1 соңгуда участогуна № 2, 4, 5 соңгуда
округтары (төвү — Кызыл ТЭЦ-тиң тудат аргелелиңиң
башкыны).
Ленинград № 2 соңгуда участогуна № 6, 11 соңгуда
округтары (төвү — педучилище).
Школа № 3 соңгуда участогуна № 19 соңгуда ок-
ругу (төвү — № 11 школа).
Первомай № 4 соңгуда участогуна № 21, 23, 24 соң-
гуда округтары (төвү — Госполиткомунун администра-
тивниң башкыны).
Пушкин № 7 соңгуда участогуна № 32, 33, 34 соң-
гуда округтары (төвү — ДСУ-1-ниң административниң
башкыны).
Рабочий № 8 соңгуда участогуна № 38, 41 соңгуда
округу (төвү — № 4 школа).
Пролетарский № 9 соңгуда участогуна № 45 соңгуда
округу (төвү — АТБ-2 административниң башкыны).
Ленин № 10 соңгуда участогуна № 47, 48, 49, 51,
53 соңгуда округтары (төвү — Красноармейсктиң кезде
ады-агылы институтунун Кызылда филиалының башкыны).
Комсомольский № 11 соңгуда участогуна № 55, 56,
57 соңгуда округтары (төвү — ДОСААФ-тиң админи-
стративниң башкыны).
Октябрьский № 12 соңгуда участогуна № 60, 64, 65
соңгуда округтары (төвү — Респотребсоюзтун админи-
стративниң башкыны).
Строительный № 13 соңгуда участогуна (төвү —
№ 67, 69, 70, 71 соңгуда округтары (төвү — «Тыва ту-
дуг» депискэр-тудат каттыжкышының административниң
башкыны).
Топ № 14 соңгуда участогуна № 74, 78, 79 соңгуда
округтары (төвү — Политтехниң чырыдышының башкы-
ны).
Чулым № 15 соңгуда участогуна № 83, 85 соңгуда
округтары (төвү — № 1 школа).
Чезов № 16 соңгуда участогуна № 86, 92, 96 соңгуда
округтары (төвү — № 15 школа).
Советский № 21 соңгуда участогуна № 123, 124,
126, 128, 129, 132, 133, 134 соңгуда округтары (төвү —
Автомобиль техникуму).
Геологический № 22 соңгуда участогуна № 137, 138, 141,
143 соңгуда округтары (төвү — Тываның геология-ши-
нчил эвипедиология лаборатория-камерал көрүдүндү).
Калинин № 23 соңгуда участогуна № 148, 152, 153
соңгуда округтары (төвү — санэпидстанция башкыны).
Малыч № 19 соңгуда участогуна № 114 соңгуда
округу (төвү — «Тыва тудуг» депискэр-тудат каттыжкы-
шының тудуг неэезиниң административниң көрүчүсү).
Найбадал № 24 соңгуда участогуна № 156, 157,
158, 160, 161, 164, 166, 167, 168, 170, 171 соңгуда
округтары (төвү — № 9 школа).
Горный № 25 соңгуда участогуна № 176 соңгуда
округу (төвү — КНТУ-4-түн кол көрүсү).
Московский № 26 соңгуда участогуна № 26, № 180,
182 соңгуда округтары (төвү — № 5 школа).
Ровно № 28 соңгуда участогуна № 189, 192 соңгуда
округтары (төвү — «Тыва суг мелioresия» төдөвиле-
тудуг-аыттың каттыжкышының административниң
башкыны).
Пионерский № 20 соңгуда участогуна № 117, 119
соңгуда округтары (төвү — № 3 школа).
Правобережный № 30 соңгуда участогуна № 196
соңгуда округу (төвү — «Енисей» Култура башкыны).
Бадмаалыч тос черин шагы-биле эртеңиниң 7 шак-
та кезээкиңиң 20 шакта чыгы болад.
Хоорайның соңгуда комиссиясы.

Республиканың «Хүндүлөдүң Демдээ» орденниң хөгжүм-шини театрының 1990 чылдың апрельде РЕПЕРТУАРЫ

Апрель 22-де. Тываның
хөгжүм-шини театрының ар-
тистериниң концерти.
Апрель 26-да. Ч. Ондар
«Халык истер»
Апрель 28-29-га. В. Кок-
оол «Хайракан бот».
Тыва бөзүтүш шийлери
орус дыл кыргызга окул-
дуг. Билеттерни театр-
ның кассасынга, бүдү-
ругелерге болган өөрдөмгө
чөрлеринде төлөөлөрин дам-
чытыр баш бурунгаар са-
дар. Шийлерге болган кон-
цертерге коллективниң ча-
гырлары хулап алыр.
Айтырларың дараазы-
да телефонлаңже долгаар:
2-25-49, 2-35-88.
Касса 9 шактан 19 шакка
чедир акылдар. Шийдер
болган концертер 19 шак-
та эгелээр.

ИЙГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 Эртеңги гимнастика,
8.20 «Эйранда — «01» аба-
бан чери». 8.50 «Ынчаншыл
ынашыл дугайында чүңү би-
лириң...» Концерт. 9.25 «Өг-
бүзе хрониказыңдан ийги
этең». 9.30 «Уран-чечен фильм».
11.00 Дешпикте. Информ-
ация. Рекламда. 11.30 Кон-
церт. 11.40 Бүгүдөгө педаго-
гика. 12.40 Ачы-буян че-
дирлөгүзүн неделези. Теле-
дегүзүңер СССР — АКШ.
Инвалидтерниң нарын айты-
рыгылары. 13.25 Коллам.
13.30 «Төөлдар болган
ужуралдар ораныңче аян-
дар чуртун. Улуз шийлерге ба-
за чуртунга киноконцерт». 13.50
Музыкалыңиңиң баштай-
гы корутуу. 19.00 Ачы-бу-
ян чедирлөгүзүн неделези.
19.15 «Фермер-90». 19.45
Фоль-музыка болган кантир
фестивалы. 21.00 «Үе». 21.30
Телевизион. 21.50 «Аске-
невиңиң таварыла». Ө-бү-
зе телевидиторнама. 23.00
Телепортрет. ККП ТТ-иниң
Политбюроуңун Доштаалы
комитетиниң кезигүсү. КУР-
вун Курорттөзүлүшүн ачы-
руну Ли Пен. 23.30 Нептер-
гей музыкада чаа чүдүлөр.
«А» программа. 01.00 —
01.25 Медээлер.

КИНО

Апрель 21-де
«НАЙРАЛ»: «Човалан
ады болу болуң 9.00. 18.50.
(2 сериялыг) 11.00. 18.50.
«Ө-бүзе» (2 сериялыг)
11.50. 16.00. «Сервиз дел-
герини» (битини үрү-ларга
фильм) 14.40. Видеоалга:
«Хон Гиль Дон» 9.20. 11.20.
13.20. 15.20. 17.20. 19.20

Тыва АССР-ини Ном удузур чер.
болган ном садмыңиң керектерини
талазы биле
куруне комитетиниң типографиясы
Кымыл Ше-
тинкин болган Краченко күзүчүтү
бажын № 1.
Чагыр № 405. TC — 00163

66/000, Кызыл хоорай, Красноармейская, 100
Редактор В. Ф. ЧАДАМБА

ТЕЛЕФОННАРЫ: редактор — 3-43-34; оралачылары — 3-33-91; 3-34-17; 3-34-26; харымсалгалың секретары — 3-34-92; оралачылары — 3-45-93; Килдистер: партия кижи амыраал — 3-36-82; 3-36-25; идеология — 3-34-57; совет тургузуз — 3-41-23; үлетпур — 3-34-49; 3-36-78; агроуплетур — 3-41-16; културга — 3-39-15; информация — 3-37-11; чагаа кылдың — 3-39-03; 3-34-39; окулга — 3-34-93; корректорлар — 3-37-11; үндүрүчүлөр — 2-27-41; солук келбей барганда — 2-32-75; бухгалтерия — 3-43-41;

Сөөлгү 10 чылдың дүргү-
зүңдү В. И. Ленинниң чо-
гаалдарыңиң тиражы көсү-
зү биле кызырлан. Бир
эвес 1970 чылда 19618000
тиражтың 454 ном үлөтөн
болган. 1989 чылда ол бүтү-
сүңгү 5100000 тиражтың 122 үтү-
Ленинниң 653 миллион 145
мүл нөзөк ниниң тиражың
17052 чогаалдары үнгөн.

Чылаа 300 натап үнер
Хемчээл 2 парлагла
амазы
Тиражы 28000 экз.
Индекс 54241